

Kadının Toplumsal İnşasına Yönelik Kuramsal Yaklaşımlara Dair Bir Değerlendirme

Fatih Keskin¹
Aycan Ulusan²

Öz

Toplumsal cinsiyet günümüzün en önemli tartışma konularından biridir. Ataerkil toplumların yarattığı en sürekli ve zamana karşı en iyi direnebilen kalıplar, 'kadınlık' ve 'erkeklik' kimlikleri ile bunların ilişkileri ve davranışlarını tanımlayan örüntülerdir. Literatürde kadın ve erkek arasındaki eşitsizliğe ilişkin pek çok kuramsal yaklaşım ortaya konmuş, kadının toplumsal bağlamda dezavantajlı konumunun nedenleri araştırılmıştır. Biyolojik, sosyolojik ve feminist perspektiften yola çıkılarak ortaya konan yaklaşımların kadının ikincil konumunu açıklama konusundaki yeterliliği bu çalışmanın odak noktasıdır. Bu çerçevede çalışma toplumsal cinsiyet rollerinin kökenini ve tarihsel sürecini ele alan kuramsal yaklaşımları irdelemekte, kadını günümüzdeki toplumsal yapının gerçekliğinde 'kadın' yapan nedenleri incelemektedir. Çalışma kapsamında toplumsal cinsiyet farklılıklarının kökeni ve gelişimine ilişkin önemli bulgular sunan Biyolojik Kuram, Sosyal Yapılandırma Kuramları, Marksist Analiz ve Sosyalist Feminizm kuramları ele alınmıştır. Söz konusu kuramlar karşılaştırmalı olarak çözümlenmiş, alana ilişkin yapılan eleştiriler ışığında kadının günümüzde sahip olduğu ikincil toplumsal rolün nedenleri araştırılmıştır. Bu kapsamda yapılan karşılaştırma sonucu farklı perspektiflerle ortaya konan kuramsal yaklaşımlardaki eksikler irdelenmiş, sonuç olarak kadının toplumsal konumuna ilişkin problemlerin çözümlenmesinde en kapsayıcı yaklaşımın sosyalist feminizm olduğu görüşüne varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Cinsiyet, Cinsiyet Kuramları, Cinsiyet Roller, Cinsiyet Ayrımcılığı, Sosyalist Feminizm

The Evaluation On The Theoretical Approaches Related To Social Construction Of Women

Abstract

Gender discrimination is the most important argument in today's world. 'Womanhood' and 'manhood' are the most sustainable and resisting structures against time in patriarchal structures. Many theoretical approaches related to inequality of men and women have been conceived throughout the history in order to research the reasons for the disadvantaged position of women in society. The adequacy of these biological, social and feminist approaches to explain the secondary position of women is the main

¹ Doç. Dr. Ankara Üniversitesi, İletişim Fakültesi

² Doktora Öğrencisi Ankara Üniversitesi, İletişim Fakültesi

focus of this study. Therefore, the study evaluates roots and the historical backgrounds of these theoretical approaches to understand the reasons that affect women in having a disadvantaged position in reality. The study considers Biological, Social Constructionist, Marxist Analysis and Socialist Feminism theories that presented significant findings on the roots and development of gender inequality. The theoretical approaches were compared and the reasons of the secondary position of women were found out. Finally, the deficiencies of the gender related theoretical approaches have been examined and it was concluded that social feminism approach was the most inclusive theory that would be effective in solving the problems related to the social status of women.

Keywords: Gender, Theoretical Approaches, Gender Roles, Gender Discrimination, Socialist Feminism

Giriş

Yasalar bir ülkede insan haklarını teminat altına alan en önemli unsurdur. “Her insanın hak ehliyeti vardır. Buna göre bütün insanlar hukuk düzeninin sınırları içinde haklara ve borçlara ehil olmada eşittirler”³. Bu hükümle bütün insan varlıklarının insan onuruna yaraşır biçimde davranılma hakkı bulunduğu işaret edilir. “Bunlar, insanın insan olmasından kaynaklanan vazgeçilemez ve devredilemez haklardır ve her türlü sosyal politika, kamusal yarar ya da başka bir ahlaksal veya siyasal kaygının üzerinde yer alan bir değeri temsil ederler” (Berktaş, 2004: 1). Ancak bu eşitlik yalnızca hukuksal boyutta güvence altına alınmıştır. Hukuk, insanların bireysel farklılıklarını göz ardı ederek, soyut bir insan sınıfı yaratır. O sınıfta ırk, cinsiyet vb. olmadığı varsayılır. Bununla birlikte toplumda insanların tümü, somut aidiyetler içerisinde, yani belirli bir ırka, sınıfa, etnik gruba ve belirli bir cinsiyete ait olarak yaşarlar. İnsanların içinde yer aldığı bu toplumda da eşit ilişkiler değil, iktidar ilişkileri geçerlidir. İnsan haklarının temel aldığı bu soyutlamanın ardında, aslında, iktidar ilişkileri içinde egemen olanı temsil eden somut bir insan vardır ve o insan erkektir (Berktaş, 2004: 2). İktidarın bu eril yapısı sonucu kadınlar, erkeklerden yana olan kurallara uymak zorunda bırakılmaktadır. Bu kurallar ekonomi, siyaset, aile, okul, din ve devlet gibi toplumsal yapı içerisinde yer alan kurumlar tarafından hem kadın hem de erkekler üzerinde bir kimlik inşası (toplumsal cinsiyet) yapmaya olanak tanımakta, ancak kadınları toplumsal yapı içerisinde erkeklerle eşit bir konuma taşımamaktadır (Ercins ve Gökçaya, 2011: 208). Eşitsizlik, yoğunluk ve biçim açısından toplumdan topluma göre değişmektedir ve farklı toplumsal yapılara eklenerek varlığını sürdürmektedir. Bu durumun tarih boyunca aktarılmayı başarmasındaki en büyük etken ideoloji ve kültürün esas olarak erkek egemen olmasıdır. Ataerkil ‘kadın’ ve ‘erkek’ tanımları ise, iki cins arasında var olan ancak kendi başına bir eşitsizlik ilişkisi içermeyen ‘biyolojik farklılığı’, toplum ve kültür içinde eşitsiz, hiyerarşik bir farklılığa dönüştürülerek, ‘toplumsal cinsiyet’ olarak kavramsallaştırılmasıyla ortaya çıkmaktadır (Berktaş, 2004: 2). Bu kavramsallaştırma toplumda bir ‘kadınlık’ ve ‘erkeklik’ temsiliyeti oluştururken, meseleye tarih boyunca değişik açıklamalar getirilmiştir. Sosyal, ekonomik ve psikolojik etkenlerin belirleyici olduğu cinsiyet farklılıklarının, rol dağılımlarının ve temsiliyetinin temelinde yatan nedenleri açıklamak üzere toplumsal cinsiyet kuramları geliştirilmiştir. Söz konusu bu kuramlar, tarihsel süreç içerisinde kadının konumuna ilişkin farklı yaklaşımlara zemin hazırlamış ve bu bağlamda pek çok bilimsel araştırmaya konu olmuştur. Ancak bu kuramların karşılaştırmalı olarak irdelendiği ve buradan hareketle sorunun çözümüne ilişkin bağlamsal önerileri ortaya konulduğu kapsayıcılıkta çalışmalara literatürde çok fazla rastlanmamıştır⁴. Dolayısıyla bu çalışma en azından yerli literatürde bu eksikliği bir ölçüde gidermek amacıyla. Buradan hareketle önce alana ilişkin kuramların genel çerçevesi çizilmekte, sonrasında ise karşılaştırmalar aracılığıyla ‘kadın’ sorununa

3 Bkz. Medeni Kanun – Türk Borçlar Kanunu, Yayına Hazırlayan: Remzi Özmen, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2013.

4 Konunun farklı unsurlarına ilişkin uluslararası ve yerli literatür örnekleri şu şekildedir: J. Butler, (2014). “Performative Acts and Gender Constitution: An Essay in Phenomenology and Feminist Theory”, *Theatre Journal*, Vol. 40(4), 519-531. F. Pratto, J. Sidanius ve S. Levin (2006). “Social Dominance Theory and The Dynamics of The Intergroup Relations: Taking Stock and Looking Forward”, *European Review of Social Psychology*, No.17, 271-320. W. Wood ve A. H. Eagly (2002). “A Cross Cultural Analysis of the Behavior of Women and Man: Implications for the Origins of Sex Differences”, *Psychological Bulletin*, Vol:128, No:5, 699-727. Z.Y. Dökmen (2015). *Toplumsal Cinsiyet: Sosyal Psikolojik Açıklamalar*, İstanbul: Remzi Kitapevi. Y. Ecevit (2013). “Emek”, iç. “Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları”, (Editörler: Yıldız Ecevit, Nadide Karkıner), Anadolu Üniversitesi Yayını, No.2312, 24-47. Ö. Güldü ve M. Kart (2009). “Toplumsal Cinsiyet Roller ve Siyasal Tutumlar: Sosyal Psikolojik Bir Değerlendirme”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 64(3): 98-116.

ilişkin daha doğru ve ideal bir çözümleme olanağı sunduğu düşünülen perspektif ortaya konulmaya çalışılmaktadır.

1. Toplumsal Cinsiyet ve Kuramsal Yaklaşımlar

Toplumsal cinsiyet terimi ilk kez Ann Oakley tarafından kullanılmıştır. Oakley, 'cinsiyet'le (sex) biyolojik erkek-kadın ayrımını anlatırken; 'toplumsal cinsiyet'le (gender), biyolojik ayrıma paralel olarak toplumsal bakımdan eşitsiz bölünmeye gönderme yapmaktadır (Marshall 1998, 98). Cinsiyet kelimesinin anlamı zaman içinde sınırlarını genişletmiştir. Son yıllarda daha kapsamlı bir ifadeyle cinsiyet, erkeğin ve kadının toplumsal ve kültürel olarak inşa edilen rollerini tanımlamaktadır (Keskin, 2014: 45). Cinsiyet kavramı, insanların doğuştan getirmiş oldukları fiziksel ve biyolojik bir özellik olarak, bireyleri erkek ve kadın şeklinde iki cinse ayırır. Sadece biyolojik farklılıkların bir göstergesi olmaktan ziyade cinsiyet, yaşamın daha ilk yıllarından itibaren birey için toplumsal bir kategori yaratır. Yaratılan bu kategori, bireyin biyolojik açıdan belli bir cinsten olduğuna ilişkin bilgi dahilinde çeşitli rol, davranış ve tutumlarla şekillenir. Sonuçta birey için toplumsal olarak kabul gören bir roller bütünü belirlenmiş olur. Bu rollere toplumsal cinsiyet denmektedir (Vatandaş, 2007: 29). Toplumsal cinsiyet ve biyolojik cinsiyet, hem birbirine bağımlı, hem de birbirinden farklı kavramlardır. Toplumsal açıdan cinsiyet (gender), kadın ve erkeklerin sosyal ve kültürel rol beklentileri olarak tanımlanırken; biyolojik bir kavram olarak cinsiyet, fiziksel farklılıklara gönderme yapar. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet, biyolojik cinsiyetin açıklamakta yetersiz kaldığı "sosyal sınıf" ve "ataerkillik" gibi kavramların açıklanmasına olanak tanır. Toplumsal cinsiyet kadınlık ve erkeklik arasındaki farklılıkları ortaya koyarken; evrensel bir nitelik taşıyan biyolojik cinsiyetin aksine, kültürel açıdan bazı değişkenlikler göstermektedir (Demirbilek, 2007: 13). Kültürden kültüre farklılık gösteren bu yapı içerisinde kadınlar ve erkekler birbirlerinden belirgin biçimde ayrılmakta ve erkekler kadınlar göre öncelikli bir konum elde etmektedir (Ridgeway ve Smith-Lovin, 1999: 192). Toplumsal cinsiyet kadın ve erkeğin, özel ve/veya kamusal alanda nerede duracağı, toplumsal hayata ne oranda katılacağı ve nasıl temsil edileceğini belirler (Ökten, 2009: 302). Burada güç ilişkileri de belirleyici unsur olmaktadır. Öyle ki toplumsal cinsiyete ilişkin inşacı yaklaşımlar, kadın erkek arasındaki toplumsal farklılıkların güç ilişkilerine göre inşa edildiğini savunurken, güç dengelerinin değiştirilmesi halinde toplumsal cinsiyetin 'doğasının' da değişeceğini ifade etmektedir (Radtke ve Stam, 1994: 8).

Ataerkillik toplumların yarattığı ve zamana karşı en direngen kalıplar "kadınlık" ve "erkeklik" kimlikleri ile bunların ilişki ve davranışlarını tanımlayan örüntüler olmuştur. "Erkeklik" ve "kadınlık"a ilişkin tüm tanımlamalar birbirlerini dışlayacak biçimde ve birbirleriyle karşıtlık içinde oluşturulmuştur. Bu karşıtlık bir tarafın diğerine üstün ve egemen olduğu hiyerarşik bir karşıtlıktır. Burada erkek, akli, uygarlığı ve kültürü temsil ettiği için tartışmasız olarak üstün varsayılırken; kadının bedeni, duyguları ve doğayı temsil ettiği öne sürülür. Bu varsayımın birlikte kadın bedene, maddeye ve doğaya indirgenmiş olmaktadır ve bu ayrımcılık bilinen tarih boyunca hep vardır (Berktaş, 2004: 3-4).

Toplumsal cinsiyetin tam olarak anlaşılması açısından, toplumsal cinsiyet kuramları kadın ve erkek farklılığının temelinde yatan rol dağılımına ilişkin bakış açılarını ortaya koyar. Bu çalışma kapsamında tarihsel süreçte toplumsal cinsiyet ayrımcılığının nedenleri ve sonuçlarına ilişkin farklı görüşleri ortaya koyan biyolojik, sosyolojik ve feminist perspektifler ele alınmıştır.

1.1. Biyolojik Kuram

İnsan davranışlarının şekillenmesine yönelik en eski yaklaşımlardan biri biyolojik kuramdır. Başta Noam Chomsky⁵ ve Jean Piaget⁶ olmak üzere bilim adamları davranışların şekillenmesinde biyolojik yani doğuştan gelen özelliklerin belirleyici olduğuna vurgu yapmaktadır⁷. Biyolojik kuram ve cinsiyet farklılıkları arasındaki ilişki ise Edward Wilson'ın Sosyobiyolojik⁸ Teoriyi ortaya atmasıyla 1970'li yıllarda önem kazanmıştır. Wilson, hayvanlar üzerinde gerçekleştirilen gözlemlerle eril ve dişi olmak üzere iki cins arasındaki farklılıkların açıklanmasına önemli bir katkı sağlamıştır. Wilson'ın teorisi, David Buss'ın toplumsal cinsiyet farklılıklarını açıklamakta biyolojik kuram üzerine odaklanmasında kilit bir rol oynamaktadır (Caporael, 2001:608-609).

Buss, kadın ve erkeğin doğuştan gelen özellikleri vasıtasıyla farklı zorluklarla yüzleştiğini ve bu sayede toplumsal rollerinin birbirinden farklı biçimlendiğini ifade etmektedir (Buss, 1995: 164). Burada iki cinsiyet arasındaki farkın kaynağı kadın ve erkeğin biyolojik özellikleri bağlamında üstlendikleri roldür (Wood ve Eagly, 2002: 700; Güldü ve Kart, 2009: 101). Her iki cinsin yaşam koşullarına adapte olma biçimi toplumsal olarak üstlendikleri rol bağlamında belirleyici olmaktadır (Buss, 1995: 164). Biyolojik kuramda toplumsal cinsiyete ilişkin farklılıklar üreme organları, hormonlar ya da beyin yapısı gibi biyolojik faktörlere dayanarak açıklamaktadır (Ünlü, 2001:5). Burada temel savunu, döllemenin kadının vücudu içinde gerçekleşmesi ve buna bağlı olarak daha güçsüz ve edilgen bir konuma sahip olmasının (korunma, barınma ve beslenme gibi ihtiyaçlarının bir başkası tarafından karşılanması) kaçınılmaz olduğudur. Buradan hareketle Buss, kadın ve erkeklerin doğuştan gelen özellikleri vasıtasıyla yüzleştiği 'doğal' sürecin bir sonucu olarak psikolojik anlamda birbirlerinden keskin çizgilerle ayrıldığını savunurken, bu durumun davranışsal boyutunu evrimsel psikoloji olarak tanımlamaktadır (Buss, 1995:165). Biyolojik kuram savunucularına göre, tüm psikolojik olaylar bir şekilde beynin ve sinir sisteminin etkinliği sonucu ortaya çıkmakta, davranış ve beden ile beyin ve sinir sistemi arasında güçlü bir bağlantı olduğu iddia edilmektedir (Ünlü, 2001:5). Biyolojik kuramın savunucuları, toplumsal cinsiyet farklılıklarına tarih boyunca pek çok değişik açıklama getirmiştir. Örneğin, annelik içgüdüünün beyin bir bölümünde ya da üreme organlarında yer aldığı; ya da bir erkeğin, erkeklik hormonlarından ötürü mimarlık, mühendislik ve sanatta kadınlara kıyasla daha başarılı olduğu biyologlar tarafından ileri sürülen varsayımlardan bazıları olmuştur. Beyin yapısını temel alan biyolojik yaklaşımlar, kadın ve erkeğin beyin yapılarının farklı olduğunu ve bu durumun bilişsel işlevlerde farklılaşmaya yol açtığını ileri sürmektedir (Dökmen, 2015: 48-49). Son yıllarda yapılan bilimsel çalışmalar da kadın ve erkeklerin beyin işlevleri arasında bazı farklılıkların olduğu ortaya koymuştur. Ayrıca kadın ve erkek beyninin yapısal, fizyolojik ve biyokimyasal olarak bazı farklılıklar gösterdiği de bilinmektedir (Eşel, 2005: 138). Biyologlara göre, toplumsal cinsiyet

5 Chomsky biyolojik kurama ilişkin çalışmalarında dilin konuşma ve kullanma becerisi üzerinde durmuştur (Chomsky, 2002).

6 Piaget çocuklar üzerine yoğunlaşmış, zihinsel gelişimi büyük ölçüde biyolojik etmenlere bağlamıştır (Piaget, 1952).

7 Chomsky ve Piaget doğrudan biyolojik kuram ve toplumsal cinsiyet bağlantısı kurmadığından makalenin sınırları içerisine dahil edilmemiştir. Bunun yerine biyolojik kuramın açıkça toplumsal cinsiyet farklılıkları üzerindeki etkisine yoğunlaşan W. Wood ve A. H. Eagly'nin yanı sıra David Buss referans olarak alınmıştır.

8 Wilson'un *Sociobiology* adlı kitabı hayvan türlerindeki cinsiyetlerarası davranışsal farklılıklara vurgu yapmaktadır.

farklılıklarına⁹ neden olan etkenlerden bir diğeri cinsiyet hormonlarıdır (Udry, 1994: 562). Burada genetik mekanizma, hormonal aktivite ve davranış arasında bağlantı kurulur. Bu bağlantının kaynağı ise hayvanlar üzerinde yapılan deneyler ve insanlarla ilgili klinik gözlemlerdir. Örneğin, sıçanlar üzerinde yaratılan hormonal değişikliklerin davranışlar üzerinde etkili olduğu görülmüştür. Androjen (bir erkeklik hormonu) düzeyi artırılınca dişilerde dövüşkenlik, hadım edilince de erkeklerde dişi çiftleşme pozisyonuna uygun yapısal değişiklikler ortaya çıkmıştır. Ancak hormonal değiştirmeler her zaman aynı sonucu vermemekte; türler arasında, aynı türde ve değişik ekolojik koşullarda farklılık göstermektedir. Klinik bulgular ise, doğum öncesi dönemde bebeğin erkek olmasını sağlayan androjen hormonu düzeyinde sorunları olan kişilerden elde edilmiştir. Androjen hormonunun yüksek olduğu belirlenen kız çocuklarında daha erkeksi davranışlarla birlikte ev dışı oyunları ve erkeklerle oynamayı tercih ettikleri gözlemlenmiş, ev işleri yerine mesleklere yöneldikleri ve bebeklere ilgi göstermedikleri belirlenmiştir. Ancak yapılan araştırmada hormonal düzeye dayalı belirlenen farklı özelliklerin ailelere bağlı olabileceği de ifade edilmiştir (Dökmen, 2015: 49-50). Doreen Kimura, cinsiyet hormonlarının, en temelde kadın ve erkek beyinde farklılaşma olarak kendini belli ettiğini savunur. Bu farklılaşma, çocukluk döneminden itibaren davranışlar üzerinde etkili olmaktadır (Kimura, 1992: 32).

Biyolojik kurama göre, davranışsal farklılıkların önemli bir kısmı kız ve erkek çocuklarda erken yaşlarda gözlemlenmektedir. Hem kız hem de erkek çocuğa sahip ebeveynler, farklı bir yaklaşım sergilemedikleri halde, kız ve erkek çocuklarının davranış ve ilgilerinin ayrı yönlerde geliştiğini belirtmektedir. Kız çocuklar bebeklere ve yumuşak oyuncaklara ilgi duyarken; erkek çocuklar silah ve arabalara ilgi göstermektedir. Erkek çocuklar koşma, atlama, güreşme ya da uçak taklidi yapma eğilimi gösterirken; kız çocuklar dokunmayı, konuşmayı, sarılmayı ve öpmeyi tercih etmektedir. Erkek çocukların bir araya gelince hiyerarşik bir düzen kurma eğilimine karşın, kız çocuklarda bu davranış belirgin olarak gözlemlenmemektedir (Eşel, 2005: 138-139).

Biyolojik kuramın kadın ve erkek arasındaki farklılıkların sebeplerine ilişkin diğer bir savunusu kadınların çocuk doğurabilmeleri ancak erkeklerin bunu yapamamalarıdır (Güldü ve Kart, 2009: 101; Eagly ve Wood, 1999: 409). Biyologlara göre toplumsal cinsiyet farklılıklarının kökeninde yatan asıl neden budur (Udry, 1994: 562). Üreme yeteneğinin sonucu olarak, insanoğlunun topluluk olarak yaşamaya başladığı ilk zamanlardan itibaren erkekler dış çevreyle mücadeleden sorumluyken (başat davranış örüntüsü), kadınlar evle ilgili işlerden sorumlu tutulmuştur (edilgen davranış örüntüsü). Ancak rol dağılımında yaşanan bu farklılaşma, doğum kontrol yöntemleri, çekirdek ailelerin yaygınlaşması ve erkeğin fiziksel gücünü göstermesi gereken koşulların azalması nedeniyle büyük ölçüde ortadan kalkmıştır (Wood ve Eagly, 2002: 721; Güldü ve Kart, 2009: 101). Yaşanan bu değişimler kadının iş ve sosyal hayatta varlığını arttırmış, eğitim sürecine katılım oranını yükseltmiştir. Ancak biyolojik kuramın önemli varsayımlarından biri de toplumsal cinsiyet farklılıklarının, kadın ve erkek arasındaki psikolojik farklılıkları da kapsamasıdır (Wood ve Eagly, 2002: 720). David Buss, kadınlar ve erkekler arasında kesin bir psikolojik ayrımı dikkat çeker. İki cinsiyet arasındaki psikolojik farklılıkları evrimsel psikoloji yaklaşımı ile açıklar (Buss, 1995: 164-167). Evrimsel psikoloji temel olarak organizmaların hayatta kalma, üreme

9 Biyologlar kadın ve erkek davranışları arasında gözlenen farklılıkları tanımlamak için toplumsal cinsiyet yerine "cinsiyet dimorfizmi" (sex dimorphism), yani cinsiyette çift biçimlilik ifadesini kullanmaktadır (Udry 1994, 562).

ve gelecekte hayatta kalıp üreyebilecek bir soy bırakma potansiyellerini en yükseğe çabasında olduklarını iddia etmektedir. Burada milyonlarca yıllık evrimsel süreç ve genetik değişim cinsiyet farklılıklarını açıklamada temel alınmaktadır (Dökmen, 2015: 52-53). Bu yaklaşıma göre kadın ve erkekler, evrim tarihi boyunca birbirlerinden farklı uyum sorunlarıyla karşılaşmış; yaşanan bu sorunlar iki cinsiyet arasındaki farklılıkları belirlemiştir. Örneğin, kadınlar kaynakların kısıtlı olduğu zamanlarda, doğurma yetisi sayesinde insan neslinin devamlılığını sağlamış; dolayısıyla başarılı şekilde doğaya uyum sağlamıştır. Tarih boyunca kadınlar en akılcı mücadele stratejisi olarak, gereksinim duydukları kaynakları sağlayan erkekleri eş olarak seçmiş; erkekler ise bir kadınla beraber olabilmek için kaynaklarını (yiyecek, güvenlik, para) ve sosyal statülerini arttırmaya çalışmıştır. Biyolojik kurama göre Buss tarafından çerçevesi çizilen evrim sürecinin sonucu olarak farklı uyum sorunları ile karşı karşıya kalan ve mücadele eden kadınlar ve erkeklerin psikolojik olarak aynı olmaları mümkün değildir¹⁰ (Buss, 1995: 164-167).

1.2. Sosyal Rol Kuramı

Toplumsal cinsiyet terimi, biyolojik cinsiyetle açıklanamayan toplumsal sınıf, ataerkillik, siyaset ve ilgili toplumdaki üretim biçimleri ile yeni bir anlam kazanmıştır (Savcı, 1999: 130). Ana akım yaklaşımlar, biyolojik farklılıkların, toplumsal cinsiyet meselesini açıklama konusunda yetersiz kaldığına vurgu yapar. Bu yaklaşıma göre cinsiyet rolleri, öğrenme ve bilişsel mekanizmalara göre şekillenmektedir. Burada temel savunu, cinsiyet rollerinin sonradan kazanılmış olduğudur. Dolayısıyla sosyal rol kuramı, kadın ve erkek arasındaki farklılıkların, her iki cinsin de farklı sosyal roller üstlenmesinden kaynaklandığını savunur (Wood ve Eagly, 2002: 699; Ridgeway ve Smith-Lovin, 1999: 198-199), kadın ve erkek ile özdeşleştirilmiş farklı sosyal rollerden doğan davranışsal cinsiyet farklılıklarını açıklar (Karakılıç, Alay ve Koçak, 2008: 222). Buna göre kadınlar ve erkekler, cinsiyetlerine özgü doğuştan gelen psikolojik eğilim ve rollere sahip değildir. İki cins arasında farklılıkların oluşmasında farklı sosyalleşme yaşantıları etkili olmaktadır (Schmitt, 2003: 309-312). Bunlar kültürel yapılardan ziyade, aile ve toplum gibi faktörler tarafından şekillendirilmektedir. Başka bir deyişle, toplumun kadınlarla ilgili ortak beklentileri dişil cinsiyet rollerini belirlerken, erkeklerle ilgili ortak beklentiler eril cinsiyet rollerini belirlemektedir (Dulin, 2007: 105). Böylece erkekler ve kadınlar, başarılı bir rol performansı gösterebilmek için doğuştan gelen ve zamanla edindikleri özellikleri birleştirerek, cinsiyete özgü toplumsal roller oluşturmaktadır (Güldü ve Kart, 2009: 102). Bu roller, toplum tarafından tanımlanan ve belli bir kategorideki tüm bireylerden beklenen öğrenilmiş tepkilerdir. Dökmen'e göre, eğer belli bir grup insan her zaman belli bir etkinlikte bulunurken gözleniyorsa, o grubun bünyesinde yer alan insanların o etkinlik için gereken yetenek ve kişilik özelliklerini taşıdıklarına inanılmaktadır. Örneğin, kadın yemek yapar, erkek para kazanır. Böylece, 'ev kadını' ve 'ailesini geçindiren' rolleri gereği kadın ve erkeğin özellikleri farklılaşır. Toplumsal olarak cinsiyete özgü görülen işleri yapmak için gereken özelliklerse cinsiyet kalıp yargılarını oluşturur (Dökmen, 2015: 82-84). Toplumlar da kadın ve erkek rollerine ilişkin egemen düşünceler kısmen farklılık gösterse de pek çok toplumda kaynak sağlayıcı 'erkek' (provider role), evle ilgilenen ise 'kadın' (homemaker role) olarak ortaya çıkmaktadır. Çoğunlukla kadınlar erkeklerle göre daha az güç ve statüye sahipken, daha az kaynağı kontrol altında tutmaktadır. Bu sosyal yapılanma, cinsiyetler arası

10 Cinsiyetler arasındaki işlevsel farklılıkların bu yapısal, psikolojik, ya da biyokimyasal özelliklerden kaynaklanıp kaynaklanmadığı henüz bilimsel olarak netlik kazanmamıştır (Eşel, 2005: 138).

hiyerarşiyi doğurmakta, başka bir tabirle feministler tarafından ataerki olarak ifade edilmektedir (Eagly ve Wood, 1999: 412). Kültürlerarası karşılaştırmalar, kadın ve erkeklerin doğuştan gelen rolleri ile toplumsal olarak kendilerine uygun görülen rolleri bağdaştırmaya çalıştıklarını savunur. Örneğin, duyarlı, sıcak, zarif ve bakan-büyüten gibi özellikler kadın cinsiyetine atfedilirken; bağımsız, kendini ortaya koyan, rekabetçi, mücadeleci ve kararlı gibi nitelikler erkek cinsine aittir (Karakılıç vd., 2008: 222). Burada ayrıca öne çıkan 'kaynak sağlayıcı' ve 'ev kadını' işbölümü toplumsal olarak kadın ve erkek rolleri açısından önemli ipuçları barındırmaktadır. Kadınlara küçük yaşlardan itibaren yemek pişirmek, dikiş dikmek gibi evle ilgili beceriler öğretilirken, erkeklerde ekonomik anlamda kullanabilecekleri beceriler geliştirilmektedir. Toplumsal olarak bu rol dağılımı ise, anne-baba-arkadaş gibi bireylerarası ilişkiler ile desteklenerek yeniden üretilip, süreklilik kazanmaktadır. Sosyal rol kuramına göre, kadınlara küçük yaşlardan itibaren daha evsel beceriler (domestic skills) öğretilirken; erkekler ekonomik yapı içerisinde ücret karşılığı pazarlanabilir becerilerle donatılmaktadır. Böylelikle kadın, toplumsal olarak çocuk ve bireylere yönelik fiziksel ve duygusal bakım gerektiren işlerle özdeşleştirilirken, erkekler iddialı ve bağımsız davranışlar sergileyebilecekleri işlere yönlendirilmektedir. Sonuç olarak kadınlar için uygun görülen meslekler öğretmenlik, hemşirelik ya da sosyal hizmetler gibi işler olurken; erkekler kaynak ve mülk sahibi olarak daha ön planda yer almaktadır (Güldü ve Kart, 2009: 103). Özellikle de endüstriyel toplumlar kadın ve erkek rollerinin üretim mekanizmalarına sahip olma yönünden birbirinden ayrıştığı yapılar olarak varlığını sürdürmektedir (Eagly ve Wood, 1999: 413-414). Kadın ve erkeklerin bu ve benzer pek çok etkinliği toplumsal rollerle belirlenmekte, bireyler sosyal baskılar yoluyla belli rollere uygun davranışlar sergilemeye teşvik edilmektedir (Dökmen, 2015: 82). Günümüzde doğum kontrol yöntemlerinin gelişmesi, düşük doğum oranı, çocukların beslenmesi için emzirmeye daha az önem verilmesi ya da kadınlarda eğitim oranının yükselmesi gibi nedenlerin kadınların geleneksel işlerden farklı işlere yönelmesinde etken olduğunu söylemek mümkündür. Ancak tüm bu gelişmelere rağmen erkekler hala toplumsal olarak kadınlara nazaran daha büyük bir gücü ellerinde tutmaktadır (Deikman vd., 2002: 269).

1.3. Etkileşimsel Model

Kadın ve erkek davranışları arasındaki farklılıklara biyolojik yapı ve sosyalleşmeye dayalı etkileri göz ardı etmeden açıklama getiren bir teori olarak etkileşimsel model, Kay Deaux ve Brenda Major tarafından geliştirilmiştir. Etkileşimsel model, toplumsal cinsiyete dayalı davranış farklılıklarının biçimlendirilebilir ve içeriksel olarak bağımlı olduğunu savunmaktadır (Deaux ve Major, 1987: 369). Daha net bir ifade ile model, cinsiyetle bağlantılı sosyal davranışların birçok faktörden etkilendiğini, esnek olduğunu ve içinde bulunulan ortama bağımlı olduğunu savunur. Burada davranışlar, kişisel tercihler, başkalarının davranışları ve içinde bulunulan ortamın koşullarına göre şekillenip, değişkenlik gösterebilmektedir (Dökmen, 2015: 85). Deaux ve Major, kadın ve erkek davranışlarına ilişkin farklılıkları toplumsal olarak şekillendiren üç önemli duruma işaret etmektedir. Bunlar, algılayan (perceivers), aktör (target/selves) ve ortam (situation)'dir. Bu üç bileşen arasında etkileşim sağlanmasıyla son tahlilde belli bir davranış kalıbı şekillenmektedir (Deaux ve Major, 1987: 369). Burada algılayan toplumsal cinsiyetle ilgili inançları ve kişisel amaçları tarafından yönlendirilirken, aktörün davranışlarını biçimlendirmektedir. Etkileşim sürecinde önemli olan beklentilerin doğrulanmasıdır. Yani algılayanın kafasında aktör hakkında belli kalıp yargılar vardır ve aktör olduğu gibi değil, bu kalıp yargılara göre algılanır. Bu bilişsel

doğrulamanın ardından ise algılayan, aktörün davranışlarının başlangıçtaki beklentileri doğrultusunda biçimlenmesini sağlar ve böylece davranışsal doğrulama gerçekleşmiş olur. Aktör ise cinsiyetle ilgili davranışta bulunacak kişi olarak o anki davranışlarını ortamın gereklerini göz önünde bulundurarak yapılandırmaktadır. Bu nedenle farklı zaman ve mekanlarda farklı kimlikler sergileyebilmekte, toplumsal cinsiyetle ilişkili bir benlik kavramı yaratmakta ve bu benlik kavramı vasıtasıyla kişisel amaçlarıyla birlikte iletişime geçmektedir. Yani aktör, kendi benlik kavramını doğrulayacak nitelikte gelen bilgiyi işleyerek, çevresini ve davranışlarını yapılandırmaktadır. Etkileşimsel yaklaşımda durumsal ipuçlarını barındıran unsur olarak ortam ise, aktör tarafından icra edilen söz konusu davranışın sosyal olarak beğenilirliği, algılayanın/aktörün beklentilerinin güçlü/kesin olması ya da bireylerin gelecekte etkileşimde bulunma ihtimalleri gibi cinsiyetle ilgili davranışların gösterilişine etki etmektedir. Bu modele göre algılayan, aktör ve ortam karşılıklı etkileşim içindedir ve cinsiyetle ilgili davranışları biçimlendirmektedir. Bu davranışlar, sosyal ortam, başkalarının davranışları ve kişisel tercihlere bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Başka bir ifade ile, kişilerin diğer kişilere gösterecekleri toplumsal cinsiyet ile ilişkili davranışları, büyük oranda kendilerini nasıl sunmak istedikleri ile doğru orantılıdır (Dökmen, 2015: 86-87). Etkileşimsel yaklaşıma göre, biyolojik cinsiyet doğuştan kazanılırken, toplumsal cinsiyet öğrenilmektedir. Bu yüzden teori, toplumsal olarak cinsiyet rollerinin sonradan kazanıldığını savunmaktadır. Etkileşimciler, cinsiyet rollerinin sosyalleşme ile nasıl edinildiğini ve buna bağlı olarak kadın ve erkeklerden hangi davranışların beklendiğini açıklamaya çalışmaktadır. Bu yaklaşıma göre, her toplum belli faaliyetlerin erkeklere, diğer faaliyetlerin ise kadınlara ait olduğuna ilişkin düşünceye sahiptir. Buradan hareketle sosyal kurumlar, cinslere uygun faaliyetleri belirlemektedir. Toplum tarafından belirlenen cinsiyet rollerine uygun davranılmaması halinde ise bireyler toplumca ayıplanıp, dışlanma ile karşı karşıya kalabilmektedir (Demirbilek, 2007: 20). Etkileşimciler, toplumsal cinsiyet temellerinin sosyal etkileşim vasıtasıyla oluştuğunu savunmaktadır. Buna göre, etkileşimde bulunan bireyler aynı anda hem algılayıcı hem de aktör konumundadır. Dolayısıyla etkileşim halindeki toplumda, bireyler eşzamanlı olarak hem belli davranış kalıpları oluşturmakta, hem de belli bir davranış bütünü altında kimlikler edinmektedir (Deaux ve Major, 1987: 370). Burada 'benlik' ve 'kimlik' kavramları son derece önemlidir. Etkileşimciler için benlik ve kimlik birbirinden tamamıyla ayrılabilen iki farklı kavram olarak görülmez. Bu yaklaşıma göre, benlik ve kimlik bütünü var eden bir yapıyı sergiler. Benlik, sosyal ortamda toplumu oluşturan bireylerin her birinin gerçekleştirdiği sosyal etkileşimlerden edinilen, sosyal deneyimlerle şeklini bulan ve her an kullanılıp yeniden üretilerek şekillendirilebilecek potansiyel olarak tanımlanmaktadır. Kimlik ise, benliğin dışarıya yansıyan kısmı olarak ifade edilmektedir. Daha net bir tanımlama ile sosyal olarak şekillenmiş potansiyelin bireyin tercihleri doğrultusunda ortaya konmasına kimlik denmektedir. Oluşturulan bu kimlik, toplumda bulunan diğer bireylere yansıtılmak istenmekte ve böylelikle seçilmiş bir tercihler bütünü ile kimlik/kimlikler oluşturulabilmektedir (Sankır, 2010: 5). Etkileşimciler, cinsiyet rollerinin kimlik duygusundan türediğini savunmaktadır. Buna göre cinsel kimlik, çocukluğun ilk yıllarından itibaren ebeveynler, yaşlılar, öğretmenler ve medya ile etkileşim sonucunda gelişmektedir. Burada kadınlara yönelik ayrımcılık ve önyargı sosyalleşmedeki farklılıklardan ortaya çıkmaktadır. Kadınlar daha pasif, bağımlı ve daha az baskın olmaya şartlandırılırken, erkekler daha bağımsız ve girişken olmaya cesaretlendirilmektedir (Demirbilek, 2007: 20). Toplumsal olarak kadın ve erkeklerin farklılıklarına ilişkin sahip olunan bu bakış açısı ve inançlar bütünü ise Deaux ve Major tarafından 'toplumsal cinsiyet inanç sistemi' (gender belief system) olarak tabir edilmektedir. Basmakalıp yargılar (stereotype) ise sistemin temel taşlarını

oluşturmaktadır. Bu yargılar günümüz toplumlarında hala faydacı, baskın ve iddialı gibi karakter özelliklerini erkekler ile bütünleştirirken; duygusal, yapıcı ve yardımsever gibi özellikleri kadınlar ile bütünleştirmektedir. Toplumsal cinsiyet inanç sistemine ilişkin basmakalıp yargılar toplumsal etkileşim vasıtasıyla yeniden üretilip, pekiştirilmeye devam etmektedir (Deaux ve Major, 1987: 373).

1.4. Sosyal Öğrenme Kuramı

Albert Bandura tarafından ortaya atılan sosyal öğrenme kuramı, toplumsal cinsiyete ilişkin davranışların sonradan öğrenilerek kazanıldığı üzerinde durmaktadır. Burada gözlem önemlidir. Kadın ve erkeğin farklı rol kalıpları içinde davranmayı, yine toplum içinde erkek ve kadınları gözleyerek öğrendiği savunulur. Dolayısıyla kadın ve erkek olmanın öğrenilmesi için yaşanan sosyal çevre en önemli kaynaktır. Sosyal öğrenme kuramı iki öğrenme metodu üzerinde durur: (1) Edimsel koşullanma, (2) Model alma ve taklit. Bandura'ya göre, edimsel koşullanma öğrenmenin daha temel bir yolu olarak direkt deneyimlere dayanmaktadır (Bandura, 1977: 3). Burada belirleyici olan ödül ve ceza sistemidir. Ödüllendirilen ya da olumlu sonuçlar doğuran (pekiştirilen) davranışın gelecekte tekrarlanma olasılığı artmakta, cinsiyetine uygun davranışlarda bulunan çocuk ödüllendirilirken, cinsiyetine uygun davranmayan çocuk cezalandırılmaktadır. Dolayısıyla ödüllendirilen davranış pekiştirilirken, ödüllendirilmeyen ve hatta cezalandırılan davranış tekrarlanmaz (Dökmen, 2015: 60). Edimsel koşullanmada bazı pekiştiriciler (reinforcement) de önem teşkil etmektedir. Örneğin, toplumsal cinsiyet bağlamında olumlu/uygun kabul edilen davranışlar karşısında onaylama, gülümseme, ilgi gösterme, övgü ve teşvik etme gibi toplumsal pekiştiriciler bireylere istenilen davranışın kazandırılması açısından işlevseldir (Bayrakçı, 2007: 201). İkinci öğrenme metodu olarak model alma ve taklit ise, çevresel faktörlere dayalıdır. Bandura, bireylerin sergilediği pek çok davranışın, diğer insanların davranışlarını gözlemlenme ve taklit etme yoluyla kazanıldığını belirtmektedir. Burada öğrenmeyi etkileyen üç farklı model üzerinde durulmaktadır. (1) Canlı model, (2) sembolik model ve (3) sözlü direktifler (Bandura, 1977: 5). Canlı model, belirli bir davranışı sergileyen gerçek bir kişidir. Kız çocuklarının annelerini, erkek çocukların ise babalarını taklit etmeleri canlı modele örnek olarak gösterilebilir. Sembolik modelde ise, bir film ya da televizyon şovunda görülen ünlü biri, ya da bir kitapta yer alan karakter/kahraman, kişinin modelleme yapmasında etkili olmaktadır. Son olarak sözlü direktifler ise, bireyin nasıl davranması gerektiğine ilişkin açıklamaları kapsar (Dökmen, 2015: 60; Bayrakçı, 2007: 203). Bandura'ya göre, modelleme yalnızca basit bir taklit etme biçimi değildir. Toplumsal cinsiyet farklılıklarının oluşmasında önemli rol oynamaktadır. Model alınan davranışın hayata geçirilmesinde ise dört süreç belirleyicidir. Dikkat/ilgi süreci (attentional process), sosyal ve sembolik çevre içinden bireyin model olarak kimi seçip gözlemlendiği ve hangi bilgilerin edinildiği üzerinde durmaktadır. Zihinde tutma/hatırlama süreci (retention process) ise, modele ilişkin yapılan gözlem ardından edinilen bilgilerin bireyin hafızasında dönüştürülüp, yeniden yapılandırıldığı süreçtir. Üçüncü olarak üretim süreci (production process), modelin gözlemlenmesi sonucu elde edilen ve işlenerek hafızaya yerleştirilen sembol ve bilgilerin davranışa döküldüğü süreçtir. Bu aşamada davranış biçimleri birey tarafından inşa edilerek, model alınan kişi ile kıyaslama gerçekleştirilmektedir. Son olarak motivasyon sürecinde (motivational process) ise, modelden devralınan davranış ve bireyin kendi performansı arasındaki fark ortaya çıkmaktadır. Örnek vermek gerekirse, erkek çocuklar ev işleri konusunda pek çok kez gözlem yapmalarına rağmen, günlük hayatlarında ev işi aktivitelerini

oldukça seyrek kullanılmaktadır. Benzer şekilde, agresif modellerle karşı karşıya kalan erkek çocuklar, bu davranış biçimine kızlardan daha yüksek oranda adaptasyon göstermektedir (Bussey ve Bandura, 1999: 686-687).

Sosyal öğrenme kuramı, ailelerin çocuklarını doğumlarından itibaren cinsiyetleri temelinde farklı olarak algıladıklarını ve bu farklılıkları göz önünde bulundurarak davrandıklarını öne sürmektedir (Güldü ve Kart, 2009: 104). Örneğin, babasına araba tamiri yaparken yardım etmek isteyen bir kız çocuğu bu işin kendisine uygun olmaması gerekçesiyle uzaklaştırıldığında, gelecekte bu konuda babasına yardım etme açısından hevesli olmayacaktır. Ancak, annesine mutfakta yardım etmesi halinde övgü alan kız çocuğu, gelecekte de bu konuda hevesli tavrını sürdürecektir. Toplumsal cinsiyet rollerinin belirlenmesinde anne-babalar, diğer yetişkinler, öğretmenler ve akranların yanı sıra televizyon, kitap ve benzer kaynaklardaki diğer figürler de model olarak alınabilmektedir. Yapılan modelleme en az bireyin kendi cinsiyetine ilişkin kalıpları öğrenmesi açısından olduğu kadar, karşı cinse uygun davranışları öğrenmesi açısından önemlidir. Sosyal öğrenme kuramına göre, cinsiyet rol beklentilerinin açık olarak tanımlandığı ve katı olarak uygulandığı toplumlarda, belli bir cinsiyetteki tüm modellerin davranışlarında yoğun bir tutarlılık gözlemlenmektedir. Bu tutarlı modellerin varlığıyla ise, uygun davranış pekiştirilir ve geleneksel cinsiyet rolleri bir kuşaktan diğerine aktararak sürdürülebilir.

1.5. Sosyal Baskınlık Kuramı

İnsanlar sosyal olarak bir grubun sosyal statü ve güç bağlamında bir başka gruptan daha üstün olduğu, yani grup temelli sosyal hiyerarşilerin egemen olduğu bir düzen eğilimindedir. Baskın olan sosyal gruba mensup bireyler, üretim mekanizmalarının yanı sıra siyasi güç, refah, güvenlik, sağlık ya da eğitim gibi kaynakların adaletsiz dağılımını destekler. Böyle bir yapı içerisinde grup temelli sosyal hiyerarşide baskın gruba tabi olan (subordinate) düşük statülü grup üyeleri ise, sosyal olarak orantısız dağılan kaynaklarla yaşamaya zorlanmaktadır. Buradan hareketle sosyal baskınlık kuramı, grup temelli sosyal hiyerarşinin nasıl oluştuğu ve sosyal olarak nasıl benimsendiği üzerine yoğunlaşmaktadır. Sosyal olarak grup temelinde oluşturulan bu hiyerarşi ise üç ana başlıkta irdelenmektedir. Bunlar yaş sistemi¹¹, toplumsal cinsiyet sistemi ve keyfi olarak yaratılmış¹² sistemdir. Sosyal baskınlık kuramı, grup temelli sosyal hiyerarşilerin oluşumunda etkin olan bu üç başlığın toplumdan topluma değişkenlik gösterdiğini savunmaktadır (Pratto vd., 2006: 273). Grup temelli sosyal hiyerarşilerin oluşmasında etkin başlıklardan toplumsal cinsiyet sistemi, kadın ve erkeklerin farklı sosyal ve politik güçlere sahip olmasını irdelemektedir (Kıral, 2007: 19). Buna göre, kadın ve erkekler arasındaki toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri de bir toplumdan diğerine farklılık göstermektedir. Örneğin, Şeriat kuralları altında yaşayan bir kadın zina suçundan taşlanarak ölüme mahkûm edilirken, Avrupalı bir kadın hayatını daha özgür şartlar altında sürdürebilmektedir. Sosyal baskınlık kuramı, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin farklı toplumlarda farklı seviyelerde kendini gösterse de temel yapısının aynı olduğunu savunmaktadır. Bu da dünyanın hiçbir yerinde kadınların erkeklerle karşı baskın grupta yer almadığı gerçeğidir (Pratto vd., 2006: 273).

11 Örneğin grup temelli oluşturulan hiyerarşide yaş sistemi temel alındığında 'çocuk' olarak nitelenen bireylerin evlenmesi, cinselliği, çalışması ve özgürlüğü toplumdan topluma göre değişkenlik gösteren belirli oranlarda kısıtlanmaktadır.

12 Amerika Birleşik Devletleri'nde örneğin grup temelli hiyerarşik yapı siyah ve beyaz ırk olarak şekillenirken, Dominik Cumhuriyeti'nde hiyerarşi 6 farklı ırk arasında yaşanmaktadır (Pratto, Sidanius ve Levin, 2006: 273).

Sosyal baskınlık kuramı, grup temelli hiyerarşilerin olumlanmasını ifade eden sosyal baskınlık yönelimi (social dominance orientation) üzerinde temellenmektedir (Kıral, 2007: 19). Pratto, Sidanius ve Levin, bu yönelimin bireylerin grup temelli sosyal hiyerarşilerin oluşmasına karşı duyduğu istekten kaynaklandığını ifade eder. Buna göre sosyal baskınlık yönelimi bireyler tarafından sistemi meşrulaştırmak için kullanılan bir mekanizmadır (Pratto vd., 2006: 281-283). İnsanlar grupların yanı sıra kültürlerin, milliyetlerin, devletlerin de birbiriyle eşit olmadığını, aralarında adeta doğal bir hiyerarşinin olduğunu ve bu hiyerarşilerin değişime direnç gösterdiği varsayımından yola çıkmaktadır. Bu yönelime göre, 'bazıları diğerlerinden üstündür ve bu doğada da böyledir. Dolayısıyla kendisini daha nitelikli olarak addeden baskın grupların, kendilerine tabi olarak gördükleri alt grupları yönetmesi doğaldır'. Sosyal baskınlık yönelimi bu ve benzeri kalıp inanış ve varsayımlarla insanlar ve gruplar arasındaki hiyerarşiyi meşrulaştırmakta ve böylece sosyal eşitsizlik ve adaletsizlikler doğal bir süreç haline getirilmektedir. Sosyal baskınlık yönelimi yüksek olan kişiler, gruplar arası hiyerarşileri destekleyen ideoloji ve politikaları benimserken, sosyal baskınlık yönelimi düşük olan kişiler, hiyerarşileri azaltan eşitlikçi ideolojikleri ve politikaları benimsemektedir (Yıldırım ve Akgün, 2013: 117). Toplumsal cinsiyet açısından bakıldığında, sosyal baskınlık kuramı, erkeklerin sosyal baskınlık yöneliminin kadınlardan daha fazla olduğunu ileri sürer. Burada avantajlı grup 'erkekler' iken, dezavantajlı grup 'kadınlardır'. Örneğin kadınlar, öğretmenlik, erkek ve çocukların bakımı ya da gönüllülüğe dayanan işlerde ön planda tutulurken, erkekler polis, asker ya da işadami gibi mesleklerle bütünleştirilmektedir (Pratto vd., 2006: 273). Ayrıca sosyal baskınlık bakış açısına göre çoğunlukla erkeklerin desteklediği savaşçı siyaset, ırkçılık ve vatanseverlik gibi politikalarda, sosyal bir grubun başka bir sosyal grup üzerinde baskı kurması zorunlu iken; kadınlar daha eşitlikçi politika ve ideolojileri arttırmakta, daha düşük statüdeki grupları destekleyici siyasi hareketleri benimsemektedir (Güldü ve Kart, 2009: 108).

1.6. Marksist Analiz

Toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine farklı bir perspektif kazandıran Marksist analizde, sorun olarak kadınların erkeklerle ilişkisinden ziyade, kadınların ekonomik sistemle ilişkisi ele alınmakta; kadınların ikincil konumu üretimle ilişkileri bağlamında değerlendirilmektedir. Burada kadın sorunu üç temel şekle bürünür ve erkeklerle ilişkisi, işçilerin sermaye ile ilişkisi kapsamında sınıflandırılır. İlk olarak, Karl Marks, Friedrich Engels, Karl Kautsky ve Vladimir İlyich Lenin gibi erken dönem Marksistler, kapitalizmin bütün kadınları ücretli işgücü içine kattığı ve bu sürecin cinsiyete dayalı işbölümünü yok ettiği varsayımı üzerine yoğunlaşmışlardır. Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni adlı kitabında Engels, kadınların aşağı bir konumda olduklarını kabul etmiş, bu konumu özel mülkiyet kurumuna dayandırmıştır (Hartmann, 2006: 4-5; Aydemir, 2012: 113). Nitekim Engels'e göre, tarihte kendini gösteren ilk sınıf çatışması, erkekle kadın arasındaki uzlaşmaz karşıtlığın karı-koca evliliği içindeki gelişmesiyle ve ilk sınıf baskısı da dışı cinsin erkek cins tarafından baskı altına alınmasıyla düşümdedir. Evlilik kavramı Engels'in toplumsal cinsiyete ilişkin bakış açısında önemli rol oynamaktadır. Evlilik kurumu içinde kadınlar, hizmet görevini yerine getirirken, tek eşli olmak ve aile mülkünü devralıp onu çoğaltmayı sürdürececek varisler doğurmak zorundadır. Burada sahip olunan birikimin erkeğin kendi kanından olana aktarmasının yolu, kadının tekeşli olmasından geçmektedir. Engels, kadının tekeşli olarak yaşadığı bu yapıyı 'tek-eşli-aile' olarak tanımlamaktadır. Bu aile, babaları kesinlikle bilinen çocuklar yetiştirmek adına erkek egemenliği üzerine kurulmuştur. Bu yolla çocuklar,

dolaysız mirasçılar olarak, bir gün babalarının servetine sahip olacaklardır (Engels, 2003: 60-64). Engels, aile içindeki baskının kaynağında, -erkeğin varislerinin kendi çocukları olmasını güvence altına almak için- kadının bedenini, cinselliğini ve giderek tüm kimliğini denetim altına almak olduğunu varsayar (Çakır, 2008: 190). İkinci kuşak Marksistlere göre ise, cinsiyetçiliğin şekli sermaye ile şekillenmektedir. Bu yaklaşımın önemli savunucularından, Eli Zaretsky, sermayenin bir yana aile ve kişisel hayatı, diğer yana ise işyerini konumlandığı bir ayırım yarattığını ifade etmektedir (Hartmann, 2006: 7-9). Kamusal alanda ücret için çalışmak ancak, özel alanda ücretsiz ev işi yapmaya devam etmek kapitalizmde kadınlar açısından bir zorunluluk halini almıştır. Bu durum kadınların çalışma hayatından dışlanmalarına sebep olmuştur (Aktaş, 2013: 64). Dolayısıyla kapitalizmde cinsiyetçilik, ücretli işle evde yapılan işin ayrılmasından dolayı daha tehlikeli bir hal almış; kadınlar ücretli işgücünden dışlanarak daha çok ezilmişlerdir. İkinci kuşak Marksistler, kadınların ücretli işgücünden dışlanmalarının temel sebebi olarak kapitalizmi görmektedir, çünkü kapitalizm hem ev dışında ücretli iş yaratmakta, hem de kapitalist sistemin ücretli işçilerinin yeniden üretilmesi için kadınların evde çalışmasını gerektirmektedir. Kadınlar ev hayatında, bir yandan işgücünü yeniden üretirken diğer yandan işçilere hizmet etmektedir. Dolayısıyla kadınlar aslında erkekler için değil, sermaye için çalışmaktadır ve ev işi sermayenin yeniden üretimi açısından hayati önem taşımaktadır. Son olarak ev işi konusuyla ilgilenen Marksist feministler ise, feminist mücadeleyi, sermayeye karşı mücadelenin içine alarak, ev işinin kapitalist toplumdaki yerine dair argümanlar geliştirmiştir (Hartmann, 2006: 9-12). Emek gücünün yeniden üretiminde kadının oynadığı rol ve koyduğu emek analiz edilerek kadınların ikincil konumunun nedenleri anlaşılmasına çalışılmıştır (Ecevit, 2013: 26). Burada en önemli vurgu, kadınların ev işi için ücret talep etmeleri gerektiğidir ve bu talep, kadınların yalnızca işgücünü yeniden üreterek sermayeye hizmet etmekle kalmadıkları, aynı zamanda bu vasıta ile artık-değer ürettikleri iddiasını taşımaktadır (Hartmann, 2006: 9-12). Başka bir ifade ile, eğer kadın evde çalışmasa, yemek pişirip ütü yapmasa, ev temizliği ve çocuk-yaşlı bakımını üstlenmese, erkek bu hizmetleri 'aile reisi' olarak ev dışından para ile temin etmek zorunda kalacaktır (Ecevit, 2013: 27). Buradan hareketle, Marksist feminizmin önemli savunucularından Mariarosa Dalla Costa, kadınların kamusal alanda çalışırken ücretsiz ev işi yapmak zorunda bırakılmalarından ziyade, ev işi için ücret talep etmeleri gerektiğini savunur. Costa'ya göre çocuk bakımı ve yemek hazırlama gibi işler için ücret almak, hem kadınların yaptıkları işin önemine ilişkin bilinci yükseltecek, hem de işlerinin sosyal önemine vurgu yapacaktır ki bu, toplumsal cinsiyet ayrımcılığı açısından kapsamlı bir değişime doğru atılması gereken zorunlu bir adımdır (Hartmann, 2006: 9-15).

1.7. Sosyalist Feminizm

'Sosyalist feminizm' kavramı ilk kez Chicago Women's Liberation Union tarafından yayımlanan 'Socialist Feminism: A Strategy for the Women's Movement' başlıklı makalede kullanılmıştır. Burada feminizmin sosyalizmle birleştirilmesi kadınların toplumsal olarak ikincil konumlarının değiştirilmesi açısından yapılması gereken 'devrim'in anahtarı olarak nitelendirilmiştir. Kadınların her anlamda 'güce' ulaşmaları önündeki engel olarak sınıfsal konumları gösterilirken, kapitalizm ise sermaye sahiplerinin kar elde etme amacı doğrultusunda kadınlar üzerindeki baskıyı kurumsallaştıran biricik yapı olarak benimsenmiştir. Sosyalist feministlere göre kapitalizm toplumsal sınıflar arasında hasım/düşmanca bir tutum dayatırken, sınıflar da kültür yoluyla bu tutumun

ve üretilen ilişkilerin yaygınlaştırılmasına hizmet etmektedir (1972: 3)¹³. Dolayısıyla sosyalist feministler içinde yaşadıkları toplumsal gerçekliği cinsiyetçi/kapitalist sistem olarak tanımlamaktadır. Cinsiyetçi sıfatıyla cinsler arasında eşitsiz bir işbölümüne gönderme yapılırken, sistem sözcüğü erkek egemenliğinin tarihin uzun bir dönemi boyunca devam ettiğini ve artık bu durumun sistematikleştiğini ifade etmektedir. Bu bakış açısına göre cinsiyetçi sistem ise kadının ezilmesinin temel alanı olarak aileyi kendi gereksinimlerine uygun olarak dönüştürmüştür. Böylece 'aile hayatı' ve 'iş hayatı' kavramları ortaya çıkmış, çalışma ve yaşama mekanları birbirinden ayrılmıştır. Burada toplumsal üretime katılacak emek gücünün yeniden-üretimi (beslenme, giyim, temizlik vb.) kadın tarafından ücretsiz olarak gerçekleştirilirken kadınlar, nesiller boyunca erkekler tarafından ezilmiş, kapitalizm tarafındansa sömürülmüştür¹⁴ (Kaktüs, 1988: 9). Buradan hareketle sosyalist feminizm, Marksist kategorileri temel alırken, radikal feminizmin eleştirileri ışığında şekillenmiştir. Radikal feminizm, cinsiyeti merkeze alarak yeni bir çıkar ve iktidar teorisi geliştirirken, sosyalist feministler kadınları Marksizm içine konumlandırmış, Marksizmin temel kavramlarını kadınlara uygulamaya çalışmıştır (Çakır, 2008: 185-186). Bu süreci inceleyen Nancy Fraser 1960'lardan itibaren yalnızca tek bir iktidar biçimi olduğu yönündeki savını çöktüğüne, totaliter ve aynı zamanda ekonomik düşünce köklerinin sonladığına ve feministler açısından kültür, dil ve güç/iktidar teorileri alanın açıldığına işaret etmiştir. Devamında aynı tarihlere kadın hareketinin de kendi içinde bölündüğünü, sosyalist feminizmin ikili bir reddedilişe (bir yanda işçi hareketince diğer yanda da bu hareketten ayrılmakta olan "özerk kadın hareketi"nce) maruz bırakıldığını vurgulamıştır (Akt. Haug, 2008: 52-58). Aynı süreci inceleyen Barbara Ehrenreich ise sosyalist feminizmin gelişiminde Marksist ve feminist yaklaşımlarının ayrı ayrı önem teşkil ettiğinin altını çizmiştir. Ehrenreich'e göre Marksizm temelde kapitalist toplumun sınıf dinamiklerine yanıt vermeyi hedeflemektedir. Kapitalist toplumlar az ya da çok keskin, sistemik eşitsizlik tarafından karakterize edilmektedir ve Marksizm bu eşitsizliği, ekonomik bir sistem olarak kapitalizme içsel olan süreçlerden doğan bir eşitsizlik olarak anlamaktadır. İki temel sınıf arasındaki ilişki çözümlenemez bir uzlaşmaz karşıtlık ilişkisinde olup, kapitalist sınıf varlığını işçi sınıfının süre giden sömürüsüne borçludur. Bu sınıf egemenliği sistemini koruyan ise son tahlilde güçtür. Kapitalist sınıf doğrudan veya dolaylı bir biçimde devlet, polis ya da hapishaneler tarafından temsil edilen örgütlü şiddet araçlarını kontrol etmektedir. Bu kavrayışta işçiler ise devlet iktidarını ele geçirmeyi hedefleyen devrimci bir mücadele aracılığıyla kendisini ve nihayetinde tüm insanları özgürleştirebilecek sınıfı oluşturmaktadır¹⁵ (Ehrenreich, 1976). Ancak Marksizmin "vulger" yorumlanması bu ideolojinin günümüz sorunlarına dair sağlayabileceği çözümlene olanaklarını sınırlandırmaktadır. Yalın içeriğiyle feminizm ise toplumsal bir proje barındırmadığı gerekçesiyle yetersiz bulunmaktadır. Feminizm, somut kurumlarda yaşanan iktidar ilişkilerini sorgulamakla birlikte siyasal iktidarı doğrudan hedeflememesi nedeniyle eleştirilmektedir. Bu iki yaklaşımı sentezlemeye yönelik sosyalist feminizm temelde yalın bir feminizmin olanaksızlığı üzerine kurulmuştur. Bunun sebebi olarak da feminizmin sınıf, ırk, yaş vb. toplumsal eşitsizliklerin yadsınmasını kapsamaması, odak noktasının cinsler arasındaki egemenlik ilişkilerine yoğunlaşmasıdır. ¹⁶ (Kaktüs, 1988: 14-16).

13 <http://digital.library.pitt.edu/u/ulsmanuscripts/pdf/31735058194345.pdf>. Erişim Tarihi: 18.11.2016.

14 <http://www.pazartesidergisi.com/pdf/Kaktus1.pdf>. Kaktüs, Türkiye'nin ilk sosyalist feminist dergisidir.

15 <http://www.halkevleri.org.tr/diger/sosyalist-feminizm-nedir?>.

16 <http://www.pazartesidergisi.com/pdf/Kaktus1.pdf>. Erişim Tarihi: 27.11.2016.

Her iki yaklaşım bireyleri toplum içindeki köklü adaletsizliğe bakmaya yönlendirirken, sosyalist feminizm (feminizmden önce Marksçı gelenekten gelmelerinden dolayı) Marks'ın belirttiği kendisini sürdürecektir mitlere ihtiyaç duymayan bir sosyal düzen için çalışmaktan yanadır¹⁷ (Ehrenreich,1976). Buradan hareketle sosyalist feminizm kadın erkek eşitliğini, Marks'ın temellendirdiği sosyal devlet temeli üzerine şekillendirmiştir. Bu nedenle vurgu sosyal devlet beklentisinde olduğu gibi sosyalist feminizmde de toplumda kaynakların kâr güdüsüne göre değil, insanların ihtiyaçlarına göre paylaşıldığı bir yapının kurulmasıdır. Bu bağlamda eğitim ve sağlık gibi temel hizmetlerin ücretsiz verilmesi gerektiği üzerinde durulmaktadır (Savran, 2011: 224). Bunun yanı sıra, bireylerin kendi bedenleri üzerinde söz sahibi olabilmeleri (doğum kontrol, kürtaj vb.), bilimsel kaynakların baskıcı güçleri desteklemekten ziyade herkes için yaşam koşullarını iyileştirmeye yönelik kullanımı, çocuk bakımı ve yetiştirilmesinde herkese eşit devlet desteği ve sosyal ve cinsel ilişkilerin özgürce yaşanması gibi başlıklar sosyalist feministler için öncelik olarak benimsenmektedir¹⁸ (1972: 4).

Sosyalist feminizmde özgür pratikler açısından yeniden üretimin nasıl örgütlendiği, yani aile, evlilik ilişkilerinin nasıl olduğu önem teşkil etmekle birlikte müşterek yaşam biçimi yasalarla sistemli ve ayrıntılı şekilde belirlenmiş olmamalıdır. Benzer biçimde kentsel yaşam vb. konularda ihtiyaçlara göre şekillenecek bir düzenleme önemlidir. Sosyalist feministler için siyasal örgütlenme hem kadın hem de erkekler için bütün karar mekanizmalarında eşit yer alabilecekleri bir yapı talep eder. Burada kadınlar kendi bedenleri, emekleri, cinsellikleri üzerinde mutlak söz sahibi olmalı veya tersinden, hiçbir kadın psikolojik, ekonomik, fiziksel ya da cinsel şiddete maruz kalmamalıdır (Savran, 2011: 224). Sosyalist feministler, kadının ezilmesinde sınıfın yanında toplumsal cinsiyete de yer vermektedir (Çakır, 2008: 185-186). Burada kadının biyolojik rolü, var olduğu tarihsel koşullar ve sosyal durumlar içinde değerlendirilmektedir. Bir yandan refah devletinin olumsuz yanları eleştirilirken, diğer yandan sağlık, konut, eğitim, iş güvenliği ve çocuk bakımı gibi hizmet alanlarının kadın lehine iyileştirilmesi talep edilmektedir. Burada kadın haklarının politik düzleme taşınması da oldukça önemlidir. Dolayısıyla bir yandan 'kadın bakanlığı' kurulması talep edilirken, diğer yandan eve ait iş gücünün ekonomik değerinin karşılanması gerektiğini savunulmaktadır. Sosyalist feministlere göre kadınlar, hem kamusal hem de özel alanda ezilmektedir. Burada sorun kadınların, sadece kamusal alanda ezilen erkeklerle göre iki kat dezavantajlı olmasıdır. Bunun nedeni ise, kapitalizmin toplumu 'kamusal' ve 'özel' olmak üzere iki farklı alana bölmeleridir. Üretimin ev dışına taşınmasıyla kadın, hem kamusal alanda üretime katılmak zorunda bırakılmış, hem de özel olarak tanımlanan alanda üretim faaliyetlerine devam etmek durumunda kalmıştır (Kara, 2006: 9).

2. Kadının Toplumsal İnşasına İlişkin Kuramsal Yaklaşımların Değerlendirilmesi

Kadın ve erkek farklılıklarına ilişkin tarihsel araştırmalarda toplumsal cinsiyet rollerinin kökeni incelenmek istenmiştir. 1970'lerden itibaren yapılan toplumsal cinsiyet çalışmalarında üç önemli aşama kaydedilmiştir: Birinci aşama, doğuştan gelen cinsiyet farklılıklarına vurgu yapılan aşamadır. Çalışmaları yapanlar, farklılıkların bireylerin biyolojik özelliklerinden kaynaklandığı konusunda uzlaşmıştır (Ecevit, 2011: 4). Yukarıda çerçevesi çizilen biyolojik kurama ilişkin yapılan araştırmalar biyolojik ve fiziksel anlamda kadın ve erkeklerin farkını ortaya koyan veriler sunmuştur.

17 <http://www.halkeveri.org.tr/diger/sosyalist-feminizm-nedir?>. Erişim Tarihi: 26.11.2016.

18 <http://digital.library.pitt.edu/u/ulmsmanuscripts/pdf/31735058194345.pdf> Erişim Tarihi: 18.11.2016.

Örneğin biyologların temel savunularından biri olarak erkek beyni kadın beynine oranla daha büyüktür¹⁹. Araştırmacılar özellikle beynin duyu merkezi olan limbik²⁰ sistemin kadınlarda daha büyük olduğuna dikkat çekerken, bunun sonucunda kadınların duygusal sinyallere daha duyarlı olduğunu ve daha kolay bağ kurduklarını belirtmektedir. Benzer araştırmalar da erkek cinsiyet hormonu testosteronun beynin konuşma bölümünde olumsuz etki yaptığı için erkeklerin konuşma konusunda kadınlara göre daha zayıf oldukları belirtilmektedir (Gültekin, 2014: 13). Uzm. Psikolog ve psikoterapist Ruşen Nur Arıkan'a göre, testosteron olmadığında beynin dil ile ilgili kısımları daha çok gelişmektedir. Arıkan, bu veriye dayanarak kızların konuşmaktan hoşlanırken, erkeklerin top yakalamaktan keyif aldığını savunmaktadır. Arıkan'a göre ilk fark erkeğin babadan Y kromozomunu almasıyla ortaya çıkar. Testosteron erkek beyninin nesnelere, eylemlere ve rekabete daha meraklı olmasını ve örneğin matematik konusunda daha iyi olmasını sağlarken, beyinde seks ile ilgili bölgeyi güçlendirmektedir. Bu bölge erkeklerde kadınlara göre iki kat daha büyüktür. Bu durum erkeklerin cinselliğe daha çok ilgi duymasına neden olmaktadır. Arıkan, buradan hareketle evrimsel süreçte yaşananların beynin yapısal gelişimi konusunda cinsiyetler arası farkı belirlemede önemli sonuçlar doğurduğunu ve bunların farklı kültürlerde sabit olduğunu savunmaktadır²¹ (Arıkan, 2011). Doç. Dr. Serdar Dağ ise kadın ve erkek farklılıkların biyolojik temeline vurgu yaptığı röportajında²² şunları söylemektedir:

Erkek beyni, kadın beynine göre matematikte daha iyi ama bir probleme ya da objeye kadından farklı bakabiliyor. Korku, aşık olma, aşırı acıkma ve arzu etme gibi birçok duygunun merkezi olan limbik sistemdeki hipotalamusun erkeklerde daha büyük olması; onların sekse ve şiddete daha duyarlı olmalarına neden oluyor... Kadın, ana dilini 10 binden fazla kelime kullanarak konuşur. Çoğu erkekse, dili üç bin kelimeyle sınırlar. Bu nedenle kadın, yabancı dil öğrenmede daha yeteneklidir. Sanatsal ve sosyal olaylarda daha yaratıcıdır ama yön bulmada ve iki araba arasına park etmede, erkek kadar başarılı değildir (Gültekin, 2014: 14).

Biyolojik kurama ilişkin yapılan araştırmalar kız çocuklarının anneleri ile daha iyi iletişime geçtiğini, arkadaşlarıyla daha yakın duygusal bağlar kurduklarını, uyum, ahenk ve barışçıl ilişkilere daha çok önem verdiğini, kadınların dokunma duyusunun erkeklerle oranla 10 kat daha güçlü olduğunu, testosteron hormonunun etkisiyle erkeklerin daha agresif oyunlar oynarken, kız çocuklarının oyuncak bebeklere daha çok yöneldiğini ve hatta psikolojik rahatsızlıklarda cinsiyet farklılıklarının belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır²³. Biyolojik kuram ve sosyal baskınlık kuramı bu noktada benzerlik göstermektedir. Tıpkı cinsiyet temelinde doğuştan gelen fizyolojik farklılıkların kadının ikincil toplumsal konumuna gerekçe olarak gösterilmesi gibi sosyal baskınlık yönelimi yüksek olan kişiler de sistemi meşrulaştırmak için "erkeklerin kadınlardan üstün olmasını" bu durumun doğada da böyle olduğu varsayımı ile ilişkilendirirler. Dolayısıyla

19 Erkek beyni kadın beynine kıyasla toplam beyinde %11, intrakranial alanda %12, serebellumda %10, gri cevherde % 9, beyaz cevherde %13, beyin omurilik sıvısında %11.5, beyincikte % 9 oranında daha büyüktür.

20 Çalışmalar limbik sistem ya da duygusal beynin kadınlarda daha büyük olduğunu göstermektedir. Bu nedenle kadınlar daha kolay bağ kurmakta ve daha fazla arkadaş edinmektedir. Limbik sistemin büyük olması depresyon olasılığını da artırmaktadır (Arıkan, 2011).

21 <http://www.milliyet.com.tr/kadin-beyni-erkek-beyni-pembena-yazardetay-yasam-1343245/>. Erişim Tarihi: 16.10.2016

22 <http://www.sabah.com.tr/saglik/2012/08/08/kadinlar-mi-yoksa-erkekler-mi-zeki>. Erişim Tarihi: 16.10.2016

23 Ayrıntılı bilgi için bkz. http://turkiyeaileplatformu.com/wp-content/uploads/2014/07/arastirma_kadin_erkek_farkliliklari.pdf.

kendilerini daha nitelikli olarak addeden baskın gruplar (yani erkekler), kendilerine tabi olarak gördükleri alt grupları yönetmeyi ya da onlara göre daha avantajlı olmayı normalleştirirler.

Ancak biyolojik kuram ve savunucuları tarafından dile getirilen bu farklılıkların bilimsel olarak doğrulandığı iddia edilse bile kadının sosyal statüsündeki ikincil konumunun gerekçelerini açıklayamadığını söylemek mümkündür. Molly Babel biyolojik kaynaklı farklılıklara eleştiri getirirken kadının erkekle eşit olmadığı görüşünü savunan kişilerin temel koz olarak kadının daha küçük bir beyne sahip olduğu bulgusunu dile getirdiklerini ifade etmektedir. Bu kişilere göre kadın daha pek çok özellik²⁴ konusunda da erkeklerin gerisindedir. Ortaya atılan bilimsel yaklaşımlarla kadının sürekli madunluğu kanıtlanmaya çalışılmaktadır. Burada kesin olan erkek ve kadının farklı cinsten iki insan olduğudur. Her biri cinsel amacına uygun özel organlara sahiptir. Her iki cinsin de doğal amacına ulaşmak için gerçekleştirmek zorunda olduğu görevler temelinde fizyolojik ve psikolojik farklılıkları mevcuttur. Bunlar kimsenin reddedemeyeceği olgular olmakla birlikte erkekle kadının sosyal ya da siyasal hak eşitliğinde farklılığı gerekçelendirememektedir (aktaran Gültekin, 2014: 24).

Doğal ve biyolojik bir kavram olarak cinsiyet yani 'kadınlık' ve 'erkeklik' değiştirilemez özelliklerdir. Ancak toplumsal cinsiyet beşeridir, insanlar tarafından icat edilmiştir. Bir başka ifadeyle cinsiyet biyolojik bir temeldir ancak beraberinde getirdiği sosyal rollerin isimlendirilmesi, tanımlanması, teşvik edilmesi, bastırılması ve biçimlendirilmesi süreci bütünüyle kültürelidir (Tunç, 2014: 611). Toplumsal cinsiyete ilişkin yapılan çalışmaların ikinci aşamasında öğrenilen cinsiyet rollerine ve toplumsallaşmaya vurgu yapılmıştır. Toplumsal cinsiyet, özgül toplumsal düzenlemelerin (kadını bireye indirgemeyen) bir ürünü olarak anlaşılmalıdır (Ecevit, 2011: 4). Burada Sosyal Rol Kuramı, Etkileşimsel Model ve Sosyal Öğrenme Kuramı dikkat çekicidir. Her üç yaklaşımın da temelinde toplumsal cinsiyet rollerinin sonradan kazanıldığı ve belli bazı toplumsal koşullar ve aktörlerin etkisi ile şekillendiği savunulmaktadır. Örneğin sosyal rol kuramında iki cins arasında toplumsal farklılıkların oluşmasında sosyal yaşamlar aile ve toplum gibi faktörler etkili olurken, etkileşimsel modelde cinsiyete dayalı rollerin şekillenmesinde kişisel tercihler, başkalarının davranışları ve içinde bulunulan ortamın koşulları etkili olmaktadır. Benzer biçimde sosyal öğrenme kuramında da toplumsal cinsiyete ilişkin davranışların sonradan öğrenilerek kazanıldığı üzerinde durulmaktadır. Her üç yaklaşım da kadınların ikincil konumunu açıklamakta biyolojik kuramın yetersiz kaldığı noktalara ışık tutmaktadır. Ancak yine de kadının toplumsal olarak ikincil statüsünü anlamakta yetersiz kalınan bazı noktalar mevcuttur (Polat, 2016: 18-30). Bahsi geçen üç kuramsal yaklaşım kadının sosyal statüsü, görev tanımları ve toplumsal rollerine ilişkin açıklamalar getirmiş ancak ücretli çalışma, ekonomik kalkınma, politik katılım gibi alanlara ilişkin analizler sınırlı kalmıştır. Bu bağlamda geçmişten bugüne gerçekleştirilen çalışmaların üçüncü aşamasında, toplumsal cinsiyetin bütün sosyal sistemlerde (sınıflı ve ataerkil) merkezi bir rolünün olduğu fark edilmiştir. Yani, toplumsal cinsiyet, ücretli çalışma, aile, politika, gündelik yaşam, ekonomik kalkınma, hukuk, eğitim ve daha birçok alanda analizlere katılmıştır (Ecevit, 2011: 4). Erken dönemde yapılan Marksist analiz toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine farklı bir perspektif kazandırmış, sorunu kadının erkekle ilişkisinden ziyade, kadının ekonomik sistemle ilişkisi bağlamında ele almıştır. Burada evlilik kavramına biricik bir önem atfedilmiş, kadınlar aile mülkünü devralacak varisler doğurup yetiştirme göreviyle sınırlandırmıştır. Bu aile, babaları

24 Daha duygusal ve zayıf olma gibi.

kesin olarak bilinen çocuklar yetiştirmek adına erkek egemenliği üzerine kurulmuştur. Dolayısıyla kadın bedeni ve cinselliği denetim altına alınmış, özgürleşme anahtarı ise kadının işgücüne katılması olarak ifade edilmiştir (Çakır, 2008: 190). Buradan hareketle Engels'e göre, kadınların bu baskı ve denetimden kurtulmasının anahtarı, işgücü içinde yer almalarıdır. Dolayısıyla kadınların özgürlüğü önce tıpkı erkekler gibi ücretli işgücü içinde yer almalarına, ikinci olarak ise, kapitalizme karşı devrimci mücadelede erkeklere katılmalarına dayanmaktadır. Çünkü, ilk Marksistlere göre, kadınların kendilerine özgü ezilme biçimlerinin sebebi –tıpkı işçilerin sömürülmesinin sebebi gibi- sermaye ve özel mülkiyettir (Hartmann, 2006: 7-8). Marksizm, cinsiyetlerarası işbölümünü veri olarak ele almaktadır. Emek ise ancak ücretle ilişkisi içinde, zorunlu emek ve artı-değer kavramlarıyla değerlendirilmektedir. Burada kadının aileye harcadığı ücretsiz emeğin herhangi bir değeri yoktur; yani erken dönem Marksistler kadının ev içi emeğini görmezden gelmektedir (Çakır, 2008: 190). Dolayısıyla, Heidi Hartmann ilk Marksistlerin, kapitalizmde erkekler ve kadınların yaşadıkları deneyimler arasındaki farklara odaklanmayı başaramadığını savunur. Ona göre ataerkil ilişkiler kapitalizmden bağımsız olarak da güçlenmektedir. Sermaye ve özel mülkiyet kadınların ezilmelerinin doğrudan sebebi olmadığından, ortadan kaldırılmaları, kadınların ezilmelerinin sona ermesiyle sonuçlanmayacaktır. Buradan hareketle ikinci Marksist yaklaşım, feminizmle uzlaşmış, kapitalizmin kadınları erkeklerle aynı koşullarda işgücüne katmadığına dikkat çekmiştir (Hartmann, 2006: 7-9). Örneğin, fahişelik, kiralık annelik vb. özgürce yapılan seçimler değildir ve bunların ardındaki güç dinamiklerini görmek gerekmektedir. Kadın cinsel hizmetini ya da doğurganlığını satıyorsa, bunu piyasada satacak başka bir şeyi bulunmadığından yapmaktadır. Burada özgürlük yerine zorunluluk söz konusudur (Çakır, 2008: 189). Son olarak Marksist feministler de ev işinin kapitalist toplumdaki yerine ilişkin argümanlar geliştirirken (Hartmann, 2006: 9-12), emek gücünün yeniden üretimini analiz ederek kadınların ikincil konumunun nedenlerini araştırmışlardır (Ecevit, 2013: 26). Burada temel savunu kadınların ev işi emeğine karşılık ücret talep etmeleri gerektiğidir (Hartmann, 2006: 9-12). Yukarıda söz konusu edinilen Marksist yaklaşımların ilkinde ev işi görmezden gelinip, kadınların işgücüne katılmaları üzerinde durulurken, diğer iki yaklaşımda ağırlıklı olarak ev işi vurgulanmaktadır. Hartmann, Marksizmin bu koşullar altında kadınların işgücü piyasasındaki mevcut rolünü gözden kaçırdığını ifade etmektedir. Bu yaklaşımların üçü de kadınları işçi sınıfı kategorisine dâhil ederek, ezilmelerini sınıf ezilmesinin başka bir yönü olarak anlamaya çalışmaktadır (Hartmann, 2006: 18). Ehrenreich bu bakış açısını 'mekanik marksizm' olarak adlandırmaktadır. Mekanik Marksistler için kapitalist toplumdaki tek önemli "gerçek" üretken süreçlerle ya da geleneksel politik alanla ilgili olan unsurlardır. Sosyalist feministler ise mekanik (ya da vulger) Marksistlerden daha farklı bir çözümleme bağlamına sahiptir (Ehrenreich, 1976). Bu farklılık nedeniyle kadının toplumdaki ikincil konumlanışını ve hatta sömürülüşünü "patriyarkal kapitalizm" nitelemesiyle betimlemektedir (Kara, 2006: 8). Sosyalist feminizmde kapitalizm yalnızca üretim araçları ve ilişkileri bağlamında değil, toplumsal ve kültürel bir bütünlük olarak ele alınmaktadır. Kapitalizmin piyasa kuralları içerisinde toplumsal varoluşun tüm sınırlarına nüfuz ettiği varsayılmakta özellikle tekeli kapitalizm evresinde üretim kadar tüketime de ilgi gösterilmektedir. Dolayısıyla sınıf mücadelesi yalnızca ücretler veya saatler meselesiyle sınırlanmamakta, sınıfsal çıkarların çatıştığı her düzlemde saptanmakta. Bu önemli vurgu sosyalist feministleri sadece üretim araçlarınının mülkiyeti konusunda değil, toplumsal varoluşun bütününe değiştirme yönünde cesaretlendirmektedir. Marksist çerçeveye belirlenmiş mücadele alanına aile, sağlık bakımı ve 'özel' hayatla ilgili konular da dahil edilmiştir (Ehrenreich, 1976).

Burada kadının ikincil konumunda sınıfsal farklılıkların yanı sıra biyolojik rolü, içinde yer aldığı tarihsel koşullar ve toplumsal durumlar gündeme getirilmektedir (Kara, 2006: 9). Bu nedenle (Marksizme göre daha geniş bir yorumlamayla) kadınları sadece ev içi hizmetler dolayısıyla elde edilen artı değer üretimi çerçevesinde değil, aynı zamanda aileleri bir arada tutan ve topluluğun kültürel ve toplumsal ağlarını devam ettiren işçi sınıfının bir üyesi olarak da konumlandırmaktadır. Buradan hareketle sosyalist feminizm kendisini tekelci kapitalist toplumun politik/ekonomik/kültürel yapılarına yanıt veren bir siyaset türünün geliştirilebileceği yaklaşım olarak görmektedir (Ehrenreich, 1976).

Sosyalist feminizm farklı kuramsal yaklaşımlardan edindiği çözümlene kategorilerini kullanarak kadının günümüzde sahip olduğu statüyü incelemekte, her yurttaşın eşit olduğu bir sistemi savunmaktadır. Kadınların karşılıksız emek harcamadığı, hem ev, hem de ev dışı bakım işlerini erkeklerle eşit biçimde paylaştığı, toplumsal üretimi erkeklerle eşit biçimde gerçekleştirdiği bir dünya düzenini hayal etmektedir. Toplumsal üretimde cinsiyetçi iş bölümünün ortadan kaldırıldığı bu dünyada, yani “erkek işi”, “kadın işi” ayrımının yaşanmadığı bir düzende, iki cins arasındaki gelir farklılığının da kaldırılmasını talep eder. Bu düzende bütün kadınlar cinselliklerini istedikleri gibi, istedikleri kişilerle ve cinsiyetle yaşadıkları gibi, erkek cinselliğine tabii ve üreme hedefli olmayan bir cinselliğin varlığının altı çizilir. Böylece biyolojik ve ‘kutsanmış’ annelik de önemini yitirmektedir (Savran, 2011: 225). Ayrıca sosyalist feminizm sosyalist toplum hedefini benimserken, toplumda yer alan her yurttaş için –yani erkekler için temel hizmetler ve haklar konusunda eşitlik talep etmektedir. Feminizm kadınların tüm sorunlarına değil, kadın olmaktan kaynaklanan sorunlara çözüm ararken, sosyalist feminizm sorunları toplumsal boyutta irdeleyerek ‘eşitlikçiliği’ gündeme getirmektedir²⁵ (Kaktüs, 1988: 15).

Sonuç

Günümüzde merkezi yaşam alanlarında kadınların ikincilleştirilmelerinin sistematik ve gelleştirici biçimleri ortaya konulurken yeniden üretim ilişkileri, kültür, cinsellik, çalışma koşulları, şiddet ve cinsiyetler arası ilişkilerin devletçe düzenlenmesi erkekler tarafından kadınların sömürüldüğü düzlemler olarak kabul edilmektedir (Walby, 1990: 20). Böyle bir kabul kapitalizm ile patriyarkal eleştiriyi birleştirebilme potansiyeline de sahiptir. Dolayısıyla buradan toplumsal cinsiyet ve sınıf kavramları kapitalizm ve erkek egemenliğinin bir sentezi sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.

Kapitalizm üretim ilişkilerinde işçi sınıfının sermaye aracılığıyla sömürsüne odaklanırken; Walby’nin (1990: 20) isabetle teşhis ettiği üzere patriyarkal ise, yeniden üretim sürecinde, özel alanda ve ailede eril denetim ve kadınlar üzerindeki iktidarın egemenlik sistemi olarak işlemektedir. Dolayısıyla süregelmekte olan kapitalist ve patriyarkal egemenlik yapılarının birbirini tamamlayan bu özelliği mantıksal olarak direnişin de feminist ve kapitalizm karşıtı yaklaşımları birleştirmesine neden olmaktadır (Pachinger, 2015:12-13). Burada kadınların eşitlik mücadelesi ile sınıf mücadelesi arasında kökten bir bağ mevcuttur. Bütün kadın mücadelesi ile sınıf mücadelesi anti-kapitalist bir itkiye sahip değildir, ama kadınlar arasındaki birliği ve güveni inşa eden tüm mücadeleler sınıf bilincinin inşasında yaşamsal önemdedir. Diğer yandan, bütün sınıf mücadeleleri de içsel olarak cinsiyetçilik karşıtı bir itkiye sahip değildir, ancak

25 <http://www.pazartesidergisi.com/pdf/Kaktus1.pdf>. Erişim Tarihi: 19.11.2016.

işçi sınıfının toplumsal ve kültürel özerkliğini inşa etmeye çalışan tüm mücadeleler kadınların kurtuluş mücadelesiyle zorunlu olarak bağlantılıdır. Bu noktada sosyalist feminizm kadın sorununu 'sınıfsal' olarak ele alırken, erkekleri meselenin dışında tutmak yerine (Ehrenreich, 1976), toplumsal ve eşitlikçi bir söylem üzerinden hareket etmektedir. Bu bakış açısı, kadının toplumsal konumunu biyolojik kuram veya sosyal yapılandırma kuramlarını dışlamadan ele alarak yaptığı sosyal devlet vurgusuyla, sadece kadın haklarının altını çizen bir yaklaşım olmaktan ziyade, eşitliğin toplumun her kesimi için temel unsur olarak kabul edildiği bir sisteme işaret etmektedir. Dolayısıyla sosyalist feminizmde bir yandan kadının toplumsal rolü irdelenirken, diğer yandan ortaya konan eşitlikçi söylem, toplumsal cinsiyet kavramını güç ilişkileri bağlamında pekiştiren kapitalist sistem eleştirisinin yanı sıra, sosyal devlet vurgusunu da içinde barındırmaktadır. Sosyalist feminizm, kadın erkek ayrımı yapılmaksızın her yurttaş için eşit eğitim ve sağlık hizmetlerini savunurken, tüm insanların yönetime demokratik katılımını sağlayacak konseylerin oluşturulmasını, tüm işlerin toplumsal gelişim için gerekli ve önemli olduğuna ilişkin bilincin geliştirilmesini, her yurttaşın sosyal ve cinsel ilişkilerini özgürce ifade edebilmesini ve ayrıca ülkelerin dünyadaki diğer ülkelerin gelişimi için destek vermesi gerektiğini savunan bir yaklaşımdır. Burada her yurttaşın eşit muamele görmesinin öncelikli koşullarından biri de kadın ve erkeğin toplumsal olarak eşitlenmesidir. Bunun için de sosyalist feministler sosyal devlet unsurlarının hayata geçirilmesinin yanı sıra, doğrudan kadınlara yönelik önerilerde de sunmaktadır. Bunlar kadınların ihtiyaçları üzerine odaklanan reformların yapılması, kadınlara kendi potansiyellerinin farkında olmalarına ilişkin bilincin yerleştirilmesi ve toplumsal güç ilişkilerine ilişkin kalıcı bir değişimin gerçekleştirilmesi gerekliliğidir.

Güncelliğini yitirdiği yönündeki eleştirilere rağmen sosyalist feminizm günümüzde de önemli bir kuram olma ve kadına ilişkin varoluşsal sorunları dillendirme yeteneğini sürdürmektedir (Pachinger, 2005:12-13). Elbette krizlere karşı koyabilme ve kendini yeniden üretebilme yeteneğini defalarca sergilemiş bir kapitalizmin ya da patriyarkal iktidar mekanizmalarının kısa sürede değişimi ve hatta dönüşümü mümkün görünmemektedir. Bununla birlikte sosyalist feminizm önerdiği reformlar ve eşitlikçi yaklaşımlar aracılığıyla bütün yurttaşların eşit ve refah içinde katılabileceği, yaşayabileceği bir sistem hayalini canlı tutmaktadır.²⁶ (1972:4).

Kaynakça

Aktaş, G. (2013). "Feminist Söylemler Bağlamında Kadın Kimliği: Erkek Egemen Bir Toplumda Kadın Olmak", Edebiyat Fakültesi Dergisi, C. 30, S.1. 53-72.

Ataman, M. (2009). "Feminizm: Geleneksel Uluslararası İlişkiler Teorilerine Alternatif Yaklaşımlar Demeti", Alternatif Politika, C.1, S. 1, 1-41.

Atan, M. (2015). "Radikal Feminizm: 'Kişisel Olan Politiktır Söyleminde Aile' " The journal of Europe-Middle East Social sciences Studies, V.1, I.2, 1-21.

Aydemir, Yanıkkaya, P. (2012) "Antropolojide Sınıf ve Toplumsal Cinsiyet Gerilim Hattında Marksist ve Feminist Yaklaşımlar", İstanbul Üniversitesi İnsan Bilim Dergisi, 1(2), 108-120.

Bandura, A. (1977). "Social Learning Theory", Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.

²⁶ <http://digital.library.pitt.edu/u/ulsmanuscripts/pdf/31735058194345.pdf> Erişim Tarihi:18.11.2016.

Berktaş, F. (2004). "Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye", Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları, No:7, Sivil Toplum Kuruluşları Eğitim ve Araştırma Birimi, Bilgi Üniversitesi. http://stk.bilgi.edu.tr/docs/berktay_std_7.pdf.

"Biz Sosyalist Feministiz", (1988). Sosyalist Feminist Kaktüs, S.1, 7-16. <http://www.pazartesidergisi.com/pdf/Kaktus1.pdf>.

Buss, D.M. (1995). Psychological Sex Differences. Origins Through Sexual Selection. American Psychologist, 50(30), 164-171.

Bussey, K., Bandura, A. (1999). "Social Cognitive Theory of Gender Development and Differentiation", Psychological Review, Vol.106, No.4, 676-713.

Caporael, R. L. (2001). "Evolutionary Psychology: Towarda Unifying Theory and a Hybrid Science", Annual Review Psychology, Vol.52, 607-628.

Chomsky, N. (2002). "Syntactic Structures", Berlin: Mouton De Gruyter.

Çakır, S. (2008). "Kapitalizm ve Patriarkaya Karşı: Sosyalist Feminizm", Toplum ve Demokrasi, 2/4, Eylül-Aralık, s.185-196.

Deikman, A.B; Eagly, A.H ve Kulesa, P. (2002). "Accuracy and Bias in Stereotypes About the Social and Political Attitudes of Women and Man", Journal of Experimental Social Psychology, 38: 268-282.

Demirbilek, S., (2007). "Cinsiyet Ayrımcılığının Sosyolojik Açından İncelenmesi", Finans Politik & Ekonomik Yorumlar, C.44, S.11, ss.12.27.

Deaux, K. ve Major, B. (1987). "Putting Gender Into Context: An Interactive Model of Gender Related Behavior", Psychological Review, 94/3 : 369-389.

Dökmen, Z. Y. (2015). Toplumsal Cinsiyet: Sosyal Psikolojik Açıklamalar, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Dulin, A.M. (2007). "A Lesson on Social ole Theory: An Example of Human Behavior in the Social Environment Theory", Advanced in Social Work, Vol. 8, No.1, 104-112.

Ecevit, Y. (2013). "Emek", iç. "Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları", (Editörler. Yıldız Ecevit, Nadide Karkıner), Anadolu Üniversitesi Yayını, No.2312, 24-47.

Ecevit, Y. (2011). "Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi", T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını NO: 2307, (Editör. Yıldız Ecevit, Nadide Karkıner), 2-29.

Engels, F. (2003). Ailenin, Özel mülkiyetin ve Devletin Kökeni, Eriş Yayınları.

Enhenreich, B. (1976). "Sosyalist Feminizm Nedir?" <http://www.halkevleri.org.tr/diger/sosyalist-feminizm-nedir?>

Ercins, G. ve Gökkaya V. B. (2011), "Toplumsal Cinsiyet ve Siyasal Yoksulluk", iç. Bölgesel ve Küresel Dinamikler: Türkiye ve Yakın Çevresinin İktisadi ve Siyasi Meseleleri, (der. Ayşegül

Dumlu, Nihan Kütah neciođlu, Sekine Özten Mert), 208-225.

Eşel, E., (2005). "Kadın ve Erkek Beyninin Farklılıkları", Klinik Psikofarmakoloji Bülteni C.15, 138-152.

Güldü, Ö. ve Kart M. (2009). "Toplumsal Cinsiyet Roller ve Siyasal Tutumlar: Sosyal Psikolojik Bir Değerlendirme", Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakóltesi Dergisi, 64(3):98-116.

Gültekin, M. (2014). "Bilimsel Araştırmalarda Kadın-Erkek Farklılıkları", Aile Akademisi Derneđi. http://turkiyeaileplatformu.com/wp-content/uploads/2014/07/arastirma_kadin_erkek_farkliliklari.pdf .

Hartman, H. (2006). Marksizm ve Feminizmin Mutsuz Evliliği, Çev. Gülşad Aygen, İstanbul: Agora Kitaplığı.

Haug, F. (2008). "Sozialistischer Feminismus: Eine Verbindung im Streit. iç. Handbuch Frauen- und Geschlechterforschung: Theorie, Methoden, Empirie", (Editörler. Ruth Becker , Beate Kortendiek, Barbara Budrich, Ilse Lenz, Sigrid Metz-Göckel, Ursula Müller, Sabine Schäfer), Wiesbaden: VS Verl. für Sozialwiss., 52-58.

Kara, N. (2006). "Feminizm(ler)in Toplumsal Hareket Olarak Medyada Yansıma(ma)sı", Küresel İletişim Dergisi, S.1, s.1-33.

Karakılıç, M., Alay, S., Koçak, S. (2008). "Kadın ve Yönetici: Aday Yöneticiler Yönetimsel Becerilerde Cinsiyete Özgü Kalıplara Sahip midirler?", Hacettepe Spor Bilimleri Dergisi, 19 (4), 220-237.

Keskin, F. (2014). Politik İletişim Sözlüđü, Ankara, İmge KitapeviYayınları.

Kıral, G., (2007). "Sosyal Baskınlık Yönelimi ile Etnik Önyargı Arasındaki İlişki Üzerine Bir Değerlendirme" iç. İzmir Ekonomi Üniversitesi I. Psikoloji Lisansüstü Öğrencileri Kongresi Bildiri Metinleri, (Editörler. Hakan Çetinkaya, Mert Teközel), 235-257.

Kimura, D., (1992). "Sex Differences in The Brain", Scientific American: Mind and Brain, V:267, I:3, p. 32-37.

Marshall, G. (1998). Sosyoloji Sözlüđü (Çev: Osman Akınhay, Derya Kömürcü), Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları.

Ökten, Ş. (2009). "Toplumsal Cinsiyet ve İktidar: Güneydođu Anadolu Bölgesi'nin Toplumsal Cinsiyet Düzeni", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, S: 2/8 : 302-312.

Pachinger, M. (2005). Sozialistischer und marxistischer Feminismus, Wien: Arbeitsgruppe Marxismus.

Pieget, J. (1952). "The Origins of Intelligence in Children", Newyork: International University Press, 25.36.

Polat, A. (2016). "AKP'nin Muhafazakar Demokrasi Söylemi ve Kadının Toplumsal İnşası", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Pratto, F., Sidanius J., Levin, S. (2006) "Social Dominance Theory and The Dynamics of The Intergroup Relations: Taking Stock and Looking Forward", *European Review of Social Psychology*, No.17, 271-320.

Radtke, H. L. ve Stam, H. J. (1994). "Introduction", İç. *Power/Gender: Social Relations in Theory and Practice* (Editörler. H. Lorraine Radtke, Henderikus J. Stam), 1-14

Ridgeway, C. L. ve Smith-Lovin, L. (1999). "The Gender System and Interaction", *Annual Review of Sociology*, 25:191-216.

Sankır, H. (2010). "Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Anlamlandırılış Biçiminin 'Kadın Sanatçı Kimliği'nin Oluşum Sürecine Etkileri", *Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar E-Dergisi*, Erişim Tarihi: 20.06.2015. http://www.sdergi.hacettepe.edu.tr/makaleler/hasan_sankir_1_1010.pdf.

Savcı, İ. (1999). "Toplumsal Cinsiyet ve Teknoloji", *A.Ü. SBF Dergisi*, 54/1, 123-142.

Savran, G. (2011). "Sosyalist Feminizm", *İstanbul – Amargi Feminizm Tartışmaları*, 215-232.

Schmitt, D. P. (2003). "Are Men Universally More Dismissing Than Women? Gender Differences in Romantic Attachment Across 62 Cultural Regions", *Personal Relationships*, 10/3:307-333.

"Socialist Feminism: A Strategy for the Women's Movement" (1972), Box 6, Folder 22, American Left Ephemera Collection, 1894-2008, AIS.2007.11, Archives Service Center, University of Pittsburgh. <http://digital.library.pitt.edu/u/ulsmanuscripts/pdf/31735058194345.pdf>

Tunç, H. (2014). "Toplumsal Cinsiyet Farklılaşması Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Erkeklerin Küpe Takması Örneği", *Uluslar arası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.7, S.33, 608-625.

Udry, J. R. (1994). "The Nature of Gender", *Demography*, Vol.34, No.4, 561-573.

Ünlü, S. (2001). "Psikoloji", *Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi*, Yayın No.1288.

Vatandaş, C. (2007). "Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı", *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, S.35, 29-56.

Walby, S. (1990). *Theorizing Patriarchy*, Oxford UK, Cambridge USA: Blackwell.

Wood, W., Eagly, A. H. (1999). "The Origins of Sex Differences in Human Behavior: Evolved Dispositions Versus Social Roles", *American Psychologist*, Vol.54, No:6, 408-423.

Wood, W., Eagly, A. H. (2002). "A Cross Cultural Analysis of the Behavior of Women and Man: Implications for the Origins of Sex Differences", *Psychological Bulletin*, Vol:128, No:5, 699-727.

Yıldırım, N., Akgün, S. (2013). "Sivil Toplum Kuruluşu Gönüllülerinin Sosyal Sistemin Meşruiyetine İlişkin Algıları, Adil Dünya İnançları ve Sosyal Baskınlık Yönelimleri", *Journal of Society & Social Work*, Vol.24, Issue 1, 115-128.